

**Cumhuriyet Dönemi Denizcilik Tarihçileri Üzerine Analitik
Bir İnceleme:
Bahriye Kökenli Deniz Tarihçileri ve Eserleri
Salih Murat HATİP***

Öz

Denizcilik tarihi hakkındaki birçok makale ve kitap, deniz subayları tarafından Türk Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yazılmıştır. Bunların birçoğu çeviri ve derleme iken, bazı arşiv kaynaklarını kullanarak bu yazarlar tarafından kaleme alınmış bazı telif araştırmalar da mevcuttur. Donanma Mecmuası ve Risale-i Mevkûte-i Bahriyyegibi dergiler belirli açılardan denizcilik tarihi çalışmalarına ışık tutmuştur. Deniz Mecmuası, Donanma dergisi gibi yayınlarda bugünkü denizcilik tarihi çalışmalara belli açılardan ışık tutmuşlardır. 1950'lerden sonra da denizcilik tarihçiliği konusunda bahriye kökenli tarihçiler eserler vermekle beraber akademik anlamda olan eserlerin fazla olmadığı görülmektedir. Akademik unvanları olmayan bu kişilerin belgelere dayanarak yaptıkları yayınlar birçok konuda Türk deniz tarihine ışık tutmuştur. Deniz subayı olmayıp Ticaret-i Bahriyye, Şirket-i Hayriye gibi çeşitli denizcilik konularında araştırmalarda denizcilik tarihçiliğine katkılarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet dönemi, denizcilik, tarih.

**An Analytical Study on the Republican Maritime Historians:
Naval Origin Maritime Historians and Their Publications**

Abstract

Many articles and books on maritime history, written in the early years of the Turkish Republic by naval officers. While many of these translation and compilation, archive using some resources that were written by the author some copy right research are also available. Navy Journal and magazines like the Risale-i Bahriyye periodical has shed light on the study of maritime history from certain angles. Maritime Magazine, the magazine for today's Navy maritime history of working in such publications as they shed light from certain angles. After 1950, although not in the academic sense naval historians acquired works on maritime history seems to be more of the work. Non-academic titles of their publications based on documents of these people have shed light on many aspects of Turkish naval history. Ticaret-i Bahriyye not naval officer, conducts research in a variety of maritime issues such as Şirket-i Hayriye has contributed to the maritime history.

Keywords: Republican Period, Maritime, History.

*Öğr. Gör., Piri Reis Üniversitesi.

Giriş

Bugünün teknolojik imkânlarını kullanarak kısa bir sürede yapılacak bir araştırmayla Türk denizciliği hakkında Cumhuriyet döneminde basılmış hatırı sayılır ve azımsanmayacak kadar yayının varlığı kolayca görülecektir. Burada basılmış tabirini özellikle kullanılmıştır. Bu yayınların birçoğu derleme, çeviri, yineleme şeklinde olmakla beraber arşiv kaynaklarından istifade ile yazılmış özgün araştırmalarda bulunmaktadır. Tarih disiplini ve metodolojisi konusunda bir eleme yapıldığı takdirde dar elekten geçenlerin sayısının az olduğu ise farklı bir tespittir. Cumhuriyetin ilk dönemindeki az sayıdaki deniz tarihçeleri bu son tespitin dışında tutmak mümkün olabilmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarına bakıldığında siyasi şartların doğrultusunda bazı dönemlerdeki denizcilik faaliyetlerine yer verilmez hatta olumsuzlukları sergilenirken, bazı dönem ve kişilerin ise abartılı anlatıldığını ortaya çıkmaktadır. Burada dikkati çeken husus tarih yazımının siyasi konjonktürel esintilerden etkilenmiş olmasıdır. Bu etkileşim literatürün tamamında olmasa bile, söz konusu tesirlerin ve kötülüklerin giderek kökleşen bir eğilim olduğu söylenebilir. Bununla beraber, bu dönem deniz tarihi yayını yapan şahısların Osmanlı Türkçesine hâkimiyet, yakın tarihteki deniz olaylarının bir kısmına ya bizzat iştirak etmekya şahit olmak bugünlerle kıyaslanmayacak bir avantajları bulunduğu da hatırlatılmalıdır. Bu dönemlerde denizcilik tarihi konusunda yoğun olarak yayım yapan Emir Ali Haydar Alpagut, Fevzi Kurdoğlu, Ali Rıza Seyfi, Süleyman Nutku Ailesi, Ahmet Rasim Barkınay, Hüsnü Tengüz Cumhuriyet döneminde sayabileceğimiz öncülerdir. *Mecmua-i Fünûn-u Bahriyye*, *Ceride-i Bahriyye*, *Risale-i Mevkûte-i Bahriyye*'nin temelini oluşturduğu *Deniz Mecmuası*, *Donanma Dergisi* gibi yayınlarda denizcilik tarihçiliğinin harlanmayı bekleyen ateşi olmuşlardır. Bu deniz tarihçilerinden önce 20. yüzyılın başlarında Mehmed Şükrî de değerli eserler vermiştir (Babinger, 2000: 422-423).

19. asrın ilk çeyreğinde buharlı gemi Buğu (Swift) Osmanlı Bahriyesine katılmıştır. Bu tarihten itibaren İngilizlerle olan yakın temas ve deniz harp okullarında ve donanmada İngiliz bahriye subayı eğitmen ve danışmanlarının etkileri sonucu bu mekteplerden yetişen Bahriyeliler İngilizceyi çok iyi bir şekilde öğrenmişlerdir.¹ Osmanlı Bahriye zabitlerinin İngilizce bilgileri, meslekî kitapların yanı sıra güncel tarihî olayları nakleden

¹Örneğin; Buğu gemisini getiren Kaptan Kelly Tersane-i Amire de Gemi sevk ve idare konularında eğitim için görevlendirildi. "Sultan II. Mahmut, "dönemin çağdaş gemilerini kullanabilecek (idareye muktedir) kaptan ve neferat (tayfa) yetiştirilmesini" irade etti (bk. Akten, 2011).

kitapların anında Türkçe'ye kazandırılması hususunda da faydalı olmuştur. Tıpkı klasik dönemde Seydi Ali Reis'in yabancı dil bilgisinin eserlerine katkıları gibi.

Ancak bu kişilerin olumlu katkıları bir ekol olamamıştır. Burada şu hususun üzerinde ağırlıklı olarak durmak konuyla ilgili olduğundan gereklidir. Akademisyen olmayan bu kişiler, akademik seviyede de önemli olan çalışmalardan edindikleri kazanımları yayınların ötesinde paylaşma olanağı bulamamışlardır. Yerlerini dolduracak deniz tarihçisi yetiştirme yoluna gitmemişlerdir. Bunun nedenleri arasında akademik ekolden gelmemeleri, eserlerini verirken aynı zamanda yürüttükleri resmî vazifelerinin de bulunması, uzun süreli aynı şahıslarla çalışma imkânlarının olmaması sayılabilir. Bu kişilerin yaptıkları yayımlar ve tarihî araştırmalar başka görevleri de göz önünde tutulduğunda azımsanmayacak kadar da çoktur. Burada Nutku ailesini istisna olarak görebiliriz. Onların farkı ve şansı, denizcilik tarihi yazma tecrübesinin aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılması. Süleyman Nutku akademisyen olmasa da aile reisi olarak Emrullah Nutku gibi yeni yazarların yetişmesine imkân sağlayan bir kurucu figür rolü oynamıştır. Keza Saffet Bey'i de Cumhuriyet öncesi dönemde kalem oynatmış ve fakat sonraki birçok yazarı etkilemiş bir ekol kurucusu olarak düşünebiliriz (Babinger, 2000: 423). Türkler ve denizcilik denilince genel klişeleşmiş bir söylem vardır: “**Türkler denize sırtını dönmüşlerdir.**” Bu söylemin doğruluğunu veya yanlışlığını veya ne maksatla türediğini irdelemekten öte Türk harp bahriyesi geçmişinin bin yıla yakın olduğunun gerçeğinin vurgulanması gerekir. Mevcudiyeti devam eden devletlerarasında Türkiye harp bahriyesi geçmişi eski olanlardandır. Yüzyıllar öncesinde de uygulanan birçok gelenek bugünde Türk donanmasında devam etmektedir. Ancak konuya farklı bir bakış açısından baktığımız takdirde birçok ülkeyle mukayese edilemeyecek kadar zengin bir denizcilik tarihi bulunan bir ülkenin varislerinin denizcilik tarihi yayınlarının hakkında o kadar zengin olmadığı görülmektedir.

Türkiye'deki deniz tarihçiliğini, işlenme tarzı açısından, keskin bir çizgi ile Cumhuriyet döneminden itibaren başlatmamız pek de doğru olmayacaktır. Osmanlı Devleti'nin son çeyrek asrına bakacak olursak, dört büyük harbe deniz kuvvetlerinin de aktif olarak iştirak ettiğini belirtebiliriz. Bir örnekle ifade edersek, Donanma-yı Hümayun'a 1895 yılında katılmış olan bir Bahriye zabiti sırasıyla; Girit Ablukası, Trablusgarp Harbi, Balkan Savaşı'ndaki Şarköy Harekâtı. Nihayet I. Dünya Harbi'nde yoğunlukla Karadeniz ve Çanakkale bölgelerinde muharebe tecrübesi yaşayarak, deniz harp tarihini yazılara dökmenin ötesinde yaşamışlardır. İtalyan harbinde Beyrut limanında İtalyan Garibaldi gemisi tarafından batırılan bir kolağası Çanakkale'ye lojistik nakliyatla İngiliz denizaltısının hücumuna uğrayarak

gene batırılan gemiden sağ kurtulmayı başarıyor. Aynı subayı Kurtuluş Savaşı esnasında Karadeniz’den lojistik nakliyatla görüyoruz.² Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Bu ve önceki dönemlerde yaşananlar resmi yazışmaların ötesinde çok azı yazıya dökülmüştür veya yazarların neşredilme imkânını bulamadıkları hatıratı vefatlarını müteakip bir şekilde kaybolmuş veya yok olmuştur. Bu hatırat yakın zamanlara ulaşabilseydi, Türk deniz tarihi belgeleri açısından zengin bir kaynak grubunu oluşturabilirdi.

Osmanlı Deniz Tarihçiliğinin Önceki Dönemleri

Osmanlı denizcilik tarihine bakılırsa, günümüze ulaşan arşiv belgeleri dışında, tarihe ışık tutacak eserlerin Kâtip Çelebi müstesna denizciler tarafından yazıldığı görülür. Kaldı ki Kâtip Çelebi debir şekilde deniz seferinde bulunan bir şahıstır. Söz konusu bu eserlerden bazıları şunlardır:

XVI. yüzyıla ait kaynaklar arasında yer alan;

Pîrî Reis’in *Kitab-ı Bahriye*,

- Kâtip Çelebi, *Tuhfetü’l Kibar fi Esfari’lBihar*

“Deniz seferleri hakkında büyüklere armağan” isimli eser, denizcilikle ilgili birçok bilginin yanı sıra dönemindeniz teknolojisine terminolojik açıklamalar getirmesi bakımından dikkat çekmektedir (Çelebi, 2008).

- Seyyid Muradi Reis, *Gazâvât-ı Hayreddin Paşa*

“Eserin müellifi, Murâdî mahlaslı şair Seyyid Murad’dır. Barbaros Hayreddin Paşa’nın bir nevi otobiyografisidir.” (Gallotta, 438).

- Çakeri İsmail ve Muhammed Tahir b. Osman, *Gazâvât-ı Gâzi Hasan Paşa* (Kuran, 1960:96-98).

- Seydi Ali Reis (Ak,22-23).

✓ *Hulâsatü’l-hey’e*

XVI. yüzyılda Yunan-Helenistik ve klasik İslam astronomi literatürünün Türkçeleştirilme hareketidir. Osmanlılarda Türkçe bir astronomi dili ile eser verme geleneği başlamıştır. Bu eser de bu geleneğin bir halkasıdır” (Yıldız, 2010:8).

✓ *Mir’ât-ı Kâinât*

² Anılan Bahriye zabiti Kolağası Osman, Prof. Dr. Mümtaz Soysal’ın babasıdır. Daha fazla bilgi için (bk. Hatip, 2009).

Usturlap (yıldız bulucu) hesabından, husuf (ay tutulması) ve küsuf (Güneş tutulması) ilimlerinden, usturlabın³ yapımı ve nasıl kullanılacağından, güneşin irtifai ve yıldızların uzaklığından, rubu tahtasının (kuadrant-yükseklik ölçer) yapılmasından bahseder (Ak, 22-23).

- ✓ *Mir'âtü'l-Memâlik* Basra dönüşünde (1553) önce deniz, Hint topraklarından itibaren ise kara yoluyla İstanbul'a kadar yolculuğunda Seydi Ali Reis'in başından geçenler anlatılır.”(Ak, 22-23).
- ✓ *Kitâbü'l Muhit: El Muhit fî İlmi'l Eflâk ve'l Buhur*
“Kaptan ve gemicilerin kılavuz almadan Hint denizlerinde seyrüsefer etmelerine imkân vermek üzere hazırlanmıştır (Ak, 22-23).
- ✓ *Risâle-i Zâtü'l-Kürsî*;
“İlm-i nücûma(astronomi) dair aletlerle ilgili risâledir (Ak, 22-23).

- Zekeriyazâde, Ferah Cerbe Savaşı,

1643 yılına kadar gelen bu esere, Cerbe zaferiyle ilgili olarak ilk defa Rodos ve Revan fetihnâmelerine dikkat çekilmiştir.⁴

- Yusuf Efendi, Makale-i Zindancı Mahmud Kapudan berâ-yıfethü zafer-keştî-i Maltîz-i lacîn-i dūzah-mekîn,

Mahmud Kaptan'ın Maltalılarla yaptığı muharebe ele alınmıştır. Kuzey Afrika'da faaliyet gösteren Türk denizcileri ve zamanın gemilerinin teknik özellikleri hakkında bilgi verilmektedir.⁵

Bakıldığında kroniklerin ötesinde denizcilerin deniz tarihi konusunda kaynak olarak istifade ettiği kitapların, hatıratın, gözlem ve aktarılan bilgilerin olduğunu görüyoruz. Çünkü denizcilik insandan çok talebi olan bir meslektir. Denizci fiziksel ve ruhsal açıdan çok kuvvetli olmalıdır. Bunun

³Usturlab: (astrolabon, 'yıldız-yakalayıcı'), astronomi ölçümlerinde kullanılmış bir ölçüm cihazıdır. Kullanım alanları arasında Güneş, Ay, gezegenler ve yıldızların konumlarını belirlemek yer alır. Ayrıca yerel saat de usturlab sayesinde hesaplanıyordu. Bazı matematik problemlerinin çözümlenmesinde de usturlab kullanılırdı.

⁴Ferah – Cerbe Fetihnemesi adıyla Orhan Şaik Gökyay tarafından hazırlanarak 1980 yılında Tercüman 1001 Temel eser olarak basılmıştır.

⁵Daha fazla bilgi için (bk. İz, 1965 ve Pehlivanlı, 2005).

ötesinde sabit olmayan bir platform üzerinde su üstünde yaşamak zorundadır. Ayrıca seyre ilaveten keşif ve savaş da denizcinin meşguliyetlerindedir. Denizci bütün bunlar için dört şeye kumanda etmek zorundadır:

- *Kendi personeline,*
- *Bulunduğu platforma,*
- *Denize ve coğrafyaya*
- *Muhasıma*

Bunlara hükmetmesi için ise modern dönemde şu bilimlere ihtiyaç duyar:

- *Astronomi*
- *Coğrafya*
- *Aerodinamik*
- *Hidrodinamik*
- *Meteoroloji*
- *Hidrografi*
- *Matematik gibi pozitif bilimleri de en iyi şekilde bilip uygulaması gereklidir.*

Ancak bu teorik bilgilerin pratiğe dönüşmesi denizde yapılan seferlerde elde edilen tecrübelerin aktarılmasına bağlıdır. Pîrî Reis, Barbaros, Seydi Ali Reis, Cezayirli Gazi Hasan Paşa gibi birçok denizci bunları yazıya dökme gereği duyarak tecrübelerini paylaşmak mecburiyetini duymuşlar ve takipçilerine intikalini sağlamışlardır.

XIX. Yüzyıl Deniz Tarihçiliği ve Yayınlar

Denizcilerin tecrübe ve gözlemlerini yazıya aktarma geleneği XIX. yüzyılın bahriye mecmualarında başlar. Yukarıda ismi geçen yazarlar bu dergilerin yayınlamasında önyak olmuş; yazı işlerinde görev alarak ve makale kaleme alarak büyük katkıda bulunmuşlardır. Bu dergiler ve 1881 yılında tesis edilen Bahriye Matbaası'nda basılan kitaplar Cumhuriyet dönemi denizcilik tarihçiliğinin ilk basamakları olmuş ve büyük bir boşluğu doldurmuşlardır. 13 Haziran 1305 (26 Haziran 1889)'da yayımlanmaya başlayan *Ceride-i Bahriye* ise denizciliğe yönelik güncel olaylara yer verilmiştir. "*Vekayi-i Bahriyye-yi Dâhiliye*" başlığı altında; donanma için

alınan gemilerle ilgili yapılan törenler, tamir ve bakıma giren çıkan gemiler, İstanbul'u ziyaret eden yabancı harp gemileri hakkında haberlere yer verilmiştir. Bu dergiyi bir tür ruzname/jurnal olarak düşünmek ya da dönemin denizcilik olaylarının adeta bir kroniği olarak da vasıflandırmak mümkündür. Mecmuanın mukaddimesinde II. Abdülhamid'in destek ve yardımları ile yayınladığı çıktığı belirtilmekteydi. *Ceride-i Bahriye*'nin birinci sayısında "on beş günde bir" yayınlanacağı belirtilmiştir. Türkiye kütüphanelerinde son olarak 1330 (1914) tarihli 674. sayısı mevcuttur Duman, 2002:204-205). Bir diğer resmî denizcilik süreli yayını olan *Mecmua-i Fünun-u Bahriye* 1330 (1914) tarihine kadar 22 cilt olarak yayımlanmıştır (Uran,1968:2).

Deniz subayları için faydalı yazı ve haberleri kapsayan bu iki dergi 1914 yılına kadar mevcudiyetlerini sürdürmüş, Ahmed Cemal Paşa'nın Bahriye Nazırlığı esnasında 28 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1330 (1914) tarihinde *Ceride-i Bahriye*'nin adı **Donanma Emirnamesi**⁶, *Mecmua-i Fünun-u Bahriye*'nin adı ise *Risale-i Mevkûte-i Bahriyye* olarak değiştirilmiştir. Ayrıca II. Meşrutiyet'in ilân yıldönümünde *Mecmua-ı Seneviyye-i Bahriyye*'nin yayımlanması karar altına alınmıştır (Coker,1966:1).

Risale-i Mevkûte-i Bahriyye adı ile 94 sayı çıkarılmıştır. 48 sayfadan ibaret olan derginin amacı her sınıf bahriye mensuplarını denizcilik konularında aydınlatmak ve bilgilendirmektir. Örneğin V. cildin 12. sayısı içinde *Cihan Bahriyeleri*, *Çanakkale Önlerinde*, *İngiliz İfşaatı* ve *Alman Hatıratı* ile kısa haberlerin yer aldığı "Öteden Beriden" başlıklı makaleler görülmektedir. Bu dergilerde Bahriye Nezareti'nin sadece süreli yayınlar yapmadığı, çeşitli meslekî ve denizciliğe ilişkin Bahriye Matbaası'nda basılan kitapların listesinin de her dergide yayımlandıkları görülmektedir. İstanbul'un işgali esnasında *Donanma Emirnamesi* yayınına devam edilebilirken **Risale-i Mevkûte-i Bahriyye**, işgal kuvvetlerinin şiddetli baskısı sonucunda yayını durdurmuştur. *Mecmua-ı Seneviyye-i Bahriyye* 1917 yılına kadar yayını sürdürmüştür.

Milli Mücadele sonrasında Milli Müdafaa Vekâleti Bahriye Dairesi tarafından *Donanma Emirnamesi* ve *Risale-i Mevkûte-i Bahriyye* 1924'ten itibaren yayınlarına devam ettirilmiş, yayımcı makam olarak sırasıyla Milli Müdafaa Vekâleti Bahriye Dairesi, Bahriye Nezareti, Büyük Erkân-ı Harbiyye Riyaseti Deniz Erkân-ı Harbiyyesi görülmektedir. *Mecmua-ı Seneviyye-i Bahriyye* 1926'da Büyük Erkân-ı Harbiyye Riyaseti Deniz Erkân-ı Harbiyyesi tarafından 6. cilt olarak son kez yayımlanmıştır.

⁶ Bahriye subaylarını bilgilendirmektedir. Erkân-ı Harbiyye-i Bahriyye 3. Şubesinde İstanbul'da haftalık olarak neşredilmiş ve ilk sayısı 1330 yılında çıkarılmıştır.

17 Ekim 1928’de kararname sonucu yayınlanan Milli Müdafaa Vekâleti tamimi ile *Donanma Emirnamesi* ile yayınlanan kanunlar, nizamnameler, emir ve tamimlerin *Yeni Ordu Emirnamesi* ile yayınlanacağını bildirilmesi sonucu Donanma Emirnamesi son yayını 1 Kasım 1928 tarihinde 104 sayılı nüshası ile yapmıştır. *Risale-i Mevkûte-i Bahriyye ise Deniz Mecmuası* adını alarak 1 Temmuz 1928 tarihinden itibaren 309 sayı ile yayına başlamıştır. *Deniz Mecmuası*, 1 Nisan 1948 tarihinde 383. sayıdan itibaren *Donanma Dergisi* adını almıştır.

Cumhuriyet’in Öncü Denizcilik Tarihçileri

Geç Osmanlı deniz tarihçiliği geleneği, aşağıda görüleceği üzere, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Yeni dönemde, geleneksel öğretici tarzın ilerisinde tarih yazıları yazan bahriye subaylarının yabancı dil ve Osmanlıca dil bilgilerinin avantajlarıyla arşiv araştırmaları ve Batı denizcilik tarihi literatüründen tercümeler yaptığı görülür. Ancak bu dönem birçok yazar zamanın “devr-i sabık” anlayışından fazlaca etkilenerek Osmanlı Bahriyesini gerçeğe dayanmayan hükümlerle değerlendirmişlerdir. Maalesef bu yanlış öğretiler günümüze kadar dayanmış, kötü kopya olarak dimağlarda varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid’in donanmaya karşı tavrı, donanma ve savunmanın ihmali, bahriye zabitlerinin cehaleti gibi konular bu peşin hükümlü değerlendirmelerin başında gelir. Bunların yanı sıra geçmişten ders alınarak özellikle deniz ortamlarında ileriye gitmek amaçlı bir takım çalışmaların yapıldığını da belirtmek gerekir. Ancak zaman içinde yapılan yayınların önemli bir miktarının öncekilerin tekrarı veya derlemesi olduğu da dikkat çekmektedir.

Cumhuriyet dönemi deniz tarihçiliğinin köklerini Saffet Bey ve Süleyman Nutku ekolünden başlatabiliriz. Bu iki Bahriye zabiti tarihçi birçok eser kazandırmakla kalmamış, kendileri gibi Bahriyeli tarihçilerin yetiştirilmelerine öncülük etmişlerdir. Bu iki tarihçi belgelere dayalı araştırmalar ve gözlemlerini belirten hatıratlarını içeren çok sayıda makale ve kitap yayınlamışlardır. Bu yazarların arşiv belgelerine ulaşma kolaylıkları olmuştur. Atandıkları görev veya buldukları makamı bu şekilde faydalı bir artıya çevirebilmişlerdir. Bazı arşiv kaynakları tahribi olmamış iken bunlardan yararlanarak çok değerli bilgileri günümüze ulaşmasını sağlamışlardır.

Süleyman Nutku / Nutki (1854 –1924)

Süleyman Nutku 1854 yılında İstanbul’da doğmuştur. Mekteb-i Bahriye’den mezuniyetinden sonra gemilerde ve Bahriye üslerinde vazifelendirilmiştir. İleri rütbelerinde Fen Komisyonu’nda birinci aza olarak

görevlendirilmiştir (Nutki,1993:7). Bahriye dergilerinin idaresi ve yazı işleri Bahriye Nezareti'nde oluşturulan bu komisyon tarafından yürütülmekteydi (Uran, 1968:1). Birçok yayına imza atan Süleyman Nutku, denizcilikle ilgili yukarıda bahsi geçen Ceride-i Bahriyye, Mecmua-i Fünûn-u Bahriye, Deniz, Risale-i Mevkûte-i Bahriyye ve Umman gibi dergilerin çıkarılmasına öncülük yapmıştır.1897 yılında ise İstanbul Deniz Müzesi Kütüphanesi'nin kuruluşunda görev almıştır (Yıldız,2002:89-109). Hasan Hüsnü Paşa'nın ölümünden sonra Fen Komisyonu kapatılınca Preveze Komodoru olarak atanmıştır. 1326(1910-1911) yıllarında yaş haddinden emekli olan Nutku, Mütareke yıllarında İhbarat-ı Riyaziye müdürlüğü yapmış ve 1918 yılında Seyr-i Sefain Kılavuz ve Römorkör İdaresi müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Süleyman Nutku'nun bilinen eserleri şunlardır:

- *Ertuğrul Firkateyni Faciası,*
- *Bahriye Kur'a Neferi,*
- *Mühendis-i Refiki,*
- *Kurına ve Fed'am Çavuş,*
- *Bahr-i Ahmer ve Basra Körfezi Rehberi,*
- *Aden Rehberi,*
- *Kamus-ı Bahri,*
- *Denizde Men'i Müsadememe Şerhi ve Zeyli,*
- *Muharebât-ı Bahriye-i Osmâniyye,⁷*
- *Istilahat-ı Bahriye Musavver, Siyah Kitap ve Zeyli⁸,*
- *93 Harbi Hatırası (Risale-i Mevkute-i Bahriye sayı:7 Mayıs 1331).*

Saffet Bey (1870-1913)⁹

Mekteb-i Fünûn-u Bahriyye-i Şâhâne'den 5 Temmuz 1887'de mülâzım-ı Sâni'rütbesiyle mezun oldu ve Mehmed Selim firkateynine mühendis tayin edilerek, donanmaya katıldı. İngilizce ve Almanca bilen Saffet Bey ilk yayımlarını donanmadaki ilk yıllarında yaptı. Daha sonra Bahriye Mektebi'nde/ Deniz Harp Okulu'nda ve Erkân-ı Harbiyye-i Bahriyye Mektebi/ Deniz Harp Akademisi'nde öğretmenlik de yapmıştır. Saffet Bey, askerî görevlerinin yanı sıra 1324'te (1908-1909) kurulan Türk Derneği'nin etrafında toplanan aydınlarla beraber çalışmış, özellikle Türkçülüğün ilmî çerçevesinin teşekkülünde yardımcı olmuştur. Osmanlı

⁷Süleyman Nutki, Osmanlı Deniz Savaşları (Muharebât-ı Bahriyye-i Osmâniyye) İstanbul Dz.K.K. Basımevi Müdürlüğü 1993 adıyla tekrar basılmıştır.

⁸Kılavuz Kaptanlık ve Siyah Kitap, ed. Murat Koraltürk İstanbul: Türk Kılavuz Kaptanlar Derneği, 2009. adıyla tekrar yayınlanmıştır.

⁹Bk. Gencer, 2008 ve Sütçü, 2010.

Türkeri'nin deniz tarihini en iyi bilen bir kişi olarak tanınmıştır. Saffet Bey'in bu yöndeki çalışmaları Tarih-i Osmânî Encümeni'nin teşkilinde fahrî üyeliğe tayin edilmesiyle ödüllendirilmiştir. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'nın hemen her sayısında bir makalesi neşredilmiş; ayrıca *Türk Yurdu*, *Türk Derneği*, *Donanma-i Osmânî Muâvenet-i Milliye* mecmuaları ve *Ceride-i Bahriyye*'de makaleleri yayımlanmıştır.

Saffet Bey'in yayımları ise şunlardır:

- “1205’de Donanmamız”, *TOEM*, IV / 22 (1329),
- “Bahr-i Hazerde Osmanlı Sancağı” (*TOEM*, 14. cüz [1 Haziran 1328, İstanbul 1330], s. 857-861);
- “İkinci Cerbe Harbi Üzerine Vesikalar” (*TOEM*, 1. cüz [1 Nisan 1326],
- “Karadeniz-İzmit Körfezi Kanalı” (*TOEM*, 15. cüz [1 Ağustos 1328, İstanbul 1330], s. 948-956; Doğan Özkömrücü tarafından *Türk Dünyası Araştırmalarında* yayımlanmıştır [II/10, İstanbul 1981, s. 143-151]);
- “Kıbrıs Fethi Üzerine Vesikalar” (*TOEM*, sy. 19 [1 Nisan 1329]
- “Koyun Adaları Önündeki Deniz Harbi ve Sakız’ın Kurtarılışı” (*TOEM*, 3. cüz [1 Ağustos 1326, İstanbul 1328], bu makale Emin Yakıtal tarafından *Türk Dünyası Araştırmaları*’nda yayımlanmıştır [İstanbul 1982, s. 176-216]);
- “Nakşa (Naksos) Dukalığı, Kiklad Adaları” (*TOEM*, IV/23. cüz [1 Kânunuevvel 1329, İstanbul 1332],
- “Raguz (Dubrovnik) Cumhuriyeti” (*TOEM*, 17. cüz [1 Kânunuevvel 1328, İstanbul 1331], s. 1061-1070);
- “Singin Donanma Harbi Üzerine Bazı Vesikalar” (*TOEM*, 9. cüz [1 Ağustos 1327, İstanbul 1329],
- “Şark Leventleri, Sumatra Seferi Üzerine Vesikalar” (*TOEM*, 24. cüz [1 Şubat 1329, İstanbul 1332],
- “Umûr-ı Bahriye Nezâreti” (*TOEM*, 21. cüz [1 Ağustos 1329, İstanbul 1332], s. 1350-1351);
- *Alman Bahriye Manevraları Hakkında Bir Risâle*,
- *Bahriye Müzesi Katalogu*,
- *Bahriyemiz Tarihinde Filâsalar* (İstanbul 1329; Deniz Basımevi tarafından yeni harflerle 1994’te tekrar basılmıştır).
- *Bir Osmanlı Filosunun “Osmanlı Bahr-ı Ahmer Filosunun Sumatra Seferi Üzerine Vesikalar” Sumatra Seferi* (*TOEM*, 10. cüz [1 Teşrîni evvel 1327, İstanbul 1329], Doğan Özkömrücü tarafından *Türk Dünyası Araştırmaları*’nda yayımlanmıştır [II/12, İstanbul 1981, s. 205-219]);

- *Kâtib Çelebi'nin Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr adlı eserinin yeni ve resimli bir yayını,*
- *Mezemorta Hüseyin Paşa 1327(rumi) 1911(miladi) İstanbul Bahriye Matbaası (Sütçü, 2010),*

Hüsnü Tengüz (Kâtip) (1874-1950)

Tengüz ressam olarak tanınmakla beraber, çizdiği portrelerde ve resimlerde bahriye tarihine ait olayları, kişileri ve gemileri resmetmiş ve günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Günümüzde Hüsnü Tengüz'ün resmettiği bahriye resimleri birçok dokümanda görsel olarak kullanılmakta ve istifade edilmektedir. Tengüz bunun yanında yazılı eserlerde meydana getirerek tarihçi kişiliğini de ortaya çıkarmıştır. Haritacı, ressam ve tarihçi yönlerinden de Tengüz'ü Cumhuriyetin öncü deniz tarihçileri arasında rahatlıkla mütalaa edebiliriz.

Hüsnü Tengüz'üneserleri şu şekilde sıralanabilir:

Deniz haritaları, deniz manzaraları, her türlü tekne, tarihi gemivetarihideniz savaşları tasvirleri, Seyr-i Sefain İdaresi (Türkiye Denizcilik İşletmeleri) tarafından ismarlanan idarenin bütün gemileri, yolcu gemilerini ihtiva eden suluboya bir albüm.

Bu çizimlere ilâveten Tengüz'ün şu yazılı eserleri de mevcuttur:

- *Beday-i Asar-ı Osmaniye, (İstanbul, Bahriye Matbaası 1335¹⁰);*
- *Osmanlı Bahriyesinin Mazisi, (İstanbul, Bahriye Matbaası 1334¹¹),*
- *Kasımpaşa Tarihi, Deniz Matbaasının Tarihçesi, Çev. Mühendis resimleri: makine, sanayi, inşaat ve harita mühendisleri ile mimarlar için resmi hattı (İstanbul, 1940).*

Ali Rıza Seyfi / Seyfioğlu (1879-1958)

Süleyman Nutku'nun kardeşidir. İstanbul'da doğdu. Gerçek soyadı Seyfioğlu'dur. Ali Rıza müstear adıyla yazdı. Kasımpaşa Bahriye Rüşdiyesini ve 1892'de Mekteb-i Bahriyye'yi Şâhâne'yi bitirerek donanmaya katıldı. Ali Rıza Bey'in yazı hayatı, yaklaşık altmış yıl sürmüştür. 1906 yılında hocası Saffet Bey ile Deniz Bilimleri Komisyonu ve Genelkurmay Bahriye Dairesi Tercüme Bürosu'nda görev aldı. 1909 yılında

¹⁰ İBB tarafından *Bayram Hediyesi* adıyla 2013 yılında tekrar basılmıştır.14. yüzyıldan 19. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı padişahları tarafından yaptırılmış kırk iki caminin kronolojik olarak anlatıldığı kitaba kendi yazdığı metin ve şiirlerle birlikte yetmiş yakın çizim eşlik etmektedir.

¹¹ İDO tarafından aynı adla 2008 yılında tekrar basılmıştır. Eserde birçok tarihi olay sadece resmedilerek değil, yazılmış olup, kaynak bir eserdir.

yüzbaşı rütbesiyle emekli olduğunda denizcilik tarihi araştırmaları üzerinde çalışmaya başladı.

Ali Rıza Seyfi'nin denizcilikle ilgili eserleri şu şekildedir:

- *Muharebâti Bahriyye-i Osmaniyeye Zeyli (1899)*,
- *Turgut Reis (1899)*,
- *Çanakkale Boğazı (Dardanelles, 1900)*,
- *Kemal Reis ve Baba Oruç (1909)*,
- *Barbaros Hayrettin (1910)*,
- *Çev; Sir Adolphus Slade'in Müşavir Paşa Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi ([İstanbul] Askeri Deniz Matbaası 1935)*,
- *Çev; Ç. Kırım Harbi'nde Kars Niçin Düştü? (1913)*,
- *Kafkasya'nın Ruslar Tarafından İstilas Tarihi (1917)*,
- *Bayram Reis (1935)*,
- *Navarin Faciasından Sonra (Risale-i Mevkûte-i Bahriye, sayı:3 Kanun-u Sani 1332)*,
- *Kılıç Ali Paşa'nın Tercüme-i haline Dair Bazı Tetkikat (Risale-i Mevkûte-i Bahriyye, sayı:3 1333)*

Ahmet Rasim Barkınay¹² (1881-1950)

Deniz bilimleri ve haritacılığı ile tanınmasının yanında yazdığı tarihî makaleler ve örneklemelerle deniz tarihçileri arasında rahatlıkla anılabilir. Denizcilikle ilgili makalelerinde ve kitaplarında da çokça tarihî arşiv kayıtlarından istifade ile bölümler yazmış ve misaller vermiştir. Bu yönüyle de Cumhuriyet dönemi öncü deniz tarihçisi olarak da ortaya çıkmaktadır. 1881 yılında doğan Barkınay, Mekteb-i Fünûn-u Bahriyye-i Şâhâne'den 28 Ocak 1903 tarihinde Mülâzım-ı sâni (Teğmen) rütbesiyle birincilikle mezun oldu (Pultar, 2004:5-19). Barkınay; çalışkanlığı, araştırmacılığı, Osmanlıcaya hâkimiyeti ve diğer yabancı dil bilgisi ile Osmanlının son dönemlerinden itibaren Cumhuriyet Türkiye'sine başta deniz bilimleri olarak seyir haritacılık, oşinografi, hidrografi, astronomi konularında birçok eser kazandırarak alanında öncü oldu. Bu eserlerin birçoğu özgün olarak yazılmış ve günümüzde de yararlanılmaktadır.¹³ Denizbilimciliği yanında Cumhuriyet dönemi deniz tarihçiliğine de makaleleriyle hizmet etmiştir.

¹²Mustafa Pultar, Ahmet Rasim'in soyadı ile ilgili "Cumhuriyetin Piri Reisi: Ahmet Rasim" (Yelken Dünyası, sayı; 214 (2001), s. 30) başlıklı makalesinde şu açıklamayı yapmıştır: "1934 yılında soyadı yasası çıkınca "Barkınay" soyadını almış. Barkın "parlayan" demektir." Ahmet Rasim'in de Türkiye kıyı coğrafya [cılığının], "parlayanayı olduğu hiç kuşku götürmez."

¹³Pultar "Cumhuriyetin Piri Reisi: Ahmet Rasim". Yelken Dünyası sayı; 214 (2001), s. 30. "Cumhuriyet döneminin başlarında kaleme aldığı dört ciltlik kıyı kılavuzları

Ahmet Rasim Barkınay' indenizcilik tarihiyle ilgili yayınları şunlardır:

- (çev.) “*Dakar harekâtı*” (*Deniz Mecmuası* 54.364 (Nisan 1942)),
- (çev.) “*Sovyet şuralar hükümeti bahriyesi*” (*Deniz Mecmuası* 54.365 (Temmuz 1942): 106-109),
- (çev.) “*Yüzen istihkâmlar*”, (*Deniz Mecmuası* 54.363 (İkinci Kanun 1942)),
- “*Amerika Donanmasının müşterek manevraları*” (*Mecmua-yı Seneviye-yi Bahriye* 6 (1926)),
- “*Bahriyemizde rütbe ve unvanların tayini*”, (*Deniz Mecmuası* 41.312 (Mart 1929): 137-152),
- “*Bir destroyer fırkası kumandanının teftişi*” (*Risâle-yi Mevkûte-yi Bahriye*. 9.2 (Mart 1926),
- “*Cihanın en büyük sefine-i Harbiyesi*” (*Risâle-yi Mevkûte-yi Bahriye*. 8.4 (Teşrin-i evvel 1341 - 1925),
- “*Deniz Törenleri ve Teşrifatı Tarihi*”.
- “*Deniz Ulularımızın Hal Tercümeleri*”,
- “*Denizlerin ta'mik-i esrarı ve Sargasso denizinin menâkıbı*” (*Risâle-yi Mevkûte-yi Bahriye*. 8.4 (Teşrin-i evvel 1341 - 1925)),
- “*Eski Rütbe ve Unvanlarla Kıyafetler, Saray ve Enderun Tabirleri Tarihi*”,
- “*Haritacılık Kahramanları*”, (*Mecmua-yı Seneviye-yi Bahriye* 6 (1926): 83-95),
- “*Faraloji (Deniz Fenerleri Tarihi)*”,
- “*Ziya membarları ve deniz fenerleri tarihi*” (*Deniz Mecmuası* 46.331 (İkinci Kanun 1934): 129-141),
- *1828-1829 Türk-Rus Harbi. Denizde ve Sahilde Bahriye (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (İstanbul: Deniz Basımevi, 1951),*
- *Denize Ait Tarihî Makalât Ankara: Büyük Erkân-ı Harbiye IX. Deniz Şubesi (İstanbul: Deniz Matbaası, 1931),*
- *Devlet-i Osmaniye Posta Pulları Mecmuası.*

Hüseyin Fevzi Kurdoğlu (1890-1945)

Denizcilik tarihiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan deniz subayı ve tarihçidir. İstanbul'da doğdu. İlk ve orta eğitimini bitirdikten sonra denizciliğe heves ederek Heybeliada'da bulunan Bahriye Mektebi'ne girdi. 1910'da buradan Mülâzım rütbesiyle mezun olunca Âsâr-ı Tevfik zırhlısında staj gördü. Savaş yıllarında çeşitli gemilerde çalıştı. Turgut Reis zırhlısında Trablusgarp Harbi'ne, Fuad gemisinde Balkan Harbi'ne, Yavuz ve Ertuğrul

hâlâ aşılabilmiş değildir. Kitab-ı Bahriye'ye [nazire] ile ona “Cumhuriyet'in Pîri Reis'i” unvanını verirsek hiç de abartmış olmayız.”

gemileriyle Hamidiye zırhlısında I. Dünya Savaşı'na ve Millî Mücadele'ye katıldı. Bu arada tarihe olan ilgisi dolayısıyla Bahriye Mektebi'nde tarih öğretmeni olduysa da çok geçmeden tekrar donanma hizmetine alındı. Ancak dönemin Genelkurmay başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın yakın ilgisiyle 1928'de Genelkurmay Harp Tarihi Encümeni Deniz Şubesi müdür vekilliğine tayin edildi. Bunun üzerine kendini denizcilik tarihiyle ilgili araştırmalara veren Fevzi Bey, *Deniz Muharebeleri ve Kırım Harbi* adlı ilk eserlerini Ankara'da yazdı. Birkaç yıl sonra askerî liselerin öğretmen ihtiyacını karşılamak için İstanbul Dârülfünun'da açılan imtihana girerek gerekli eğitimi aldı ve 1931'de binbaşı rütbesinde iken deniz subaylığından ayrılarak öğretmen sınıfına geçti, asıl ilmî çalışmalarını da bu sırada yaptı. 1938 yılında getirildiği Kasımpaşa'daki Deniz Harp Okulu tarih öğretmenliğini hastalanıncaya kadar sürdürdü. Okulun Mersin'e nakli üzerine oraya gittiyse de tatillerde İstanbul'a gelerek ilmî çalışmalarına devam etti. 1944'te fazla mesai yüzünden dimağ yorgunluğu hastalığına yakalandı ve görevinden ayrıldı. Bu hastalığına kalp rahatsızlığı da eklenince 17 Ağustos 1945 tarihinde öldü. Soyadı kanununun çıkmasından sonra Kurdoğlu (daha sonra Kurdoğlu) soyadını alan Fevzi Bey'i Uzunçarşılı "çok çalışkan, herkesle iyi geçinen, bildiklerini cömertçe paylaşmayı seven, dürüst bir kişi" olarak nitelemektedir. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Topkapı Sarayı Müzesi ve Başbakanlık arşivlerinde sürekli çalışan, 1932 ve 1937 yıllarında toplanan tarih kongrelerine katılan Kurdoğlu'nun araştırmaları Türk haritacılığı ve denizcilik tarihi ağırlıklıdır. Kitaplarından başka TTK Belleten'de, Donanma Dergisi'nde ve Deniz Mecmuasında pek çok makalesi bulunmaktadır (Şakiroğlu, 450-451).

Fevzi Kurdoğlu'nun eserleri şunlardır:¹⁴

- (1853-1855) *Türk-Rus Harbi veya Kırım Seferi, 1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*¹⁵ (Deniz Mecmuası sayı; 335 İkinci Kanun 1935),
- *1768-1774 Türk-Rus Harbinde Akdeniz Harekâtı ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa* (İstanbul 1942,Deniz Mecmuasının ilâvesi olarak yayımlanmıştır),
- *Barbaros Hayrettin Paşa, Bir Türk Denizcisinin hatıraları (1736-1838)*,
- *Cihan Harbi'nde Deniz Muharebeleri ve İskarejak* (İstanbul 1928),

¹⁴ Kitap isimlerinin bazıları *Türk Süel Alanında Harita ve Krokilere Verilen Değer ve Ali Macar Reis Atlası*.(Sebat Basımevi İstanbul 1935), s.52'den alınmıştır. Aynı sayfada basılacak yayın isimleride bulunmaktadır.

¹⁵ Deniz Mecmuasının ilâvesi olarak yayımlanan bu eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan, Kırım ve civarıyla ilgili bilgiler ihtiva eden bir yazmanın neşridir.

- *Cihan Harbi'nde Deniz Muharebeleri ve Türk Donanması ne Yaptı?*
- *Çanakkale ve 18 Mart Muharebesi*(Deniz Mecmuası, sayı: 336 Nisan 1935),
- *Deniz kahramanlarımız, Deniz Muharebeleri 1793-1905* (İstanbul 1927),
- *Gelibolu ve Yöresi Tarihi* (İstanbul 1938),
- *Kılıçali Paşa,*
- *Kitâb-ı Bahriye* (Ankara 1935,Pîrî Reis'in eserine mukaddime 'önsöz' Ali Haydar Alpagut'la birlikte),
- *Muharebede Hatt-ı Harp Gemisi*(Bartınlı İsmail ile Birlikte),
- *Rus Karadeniz Filosu Tarihi* (Deniz Mecmuası sayı; 337 Temmuz 1935),
- *Sancağımız* (İstanbul 1933, Deniz Mecmuası'nın ilâvesi olarak çıkmıştır),
- *Tarih Yılları* (İstanbul 1936),¹⁶
- *Turgut Paşa,*
- *Türk Bayrağı ve Ay Yıldız* (İstanbul 1938; Ankara 1987),
- *Türk Deniz Tarihinden Bir Safha* (İstanbul 1937)¹⁷,
- *Türk Süel Alanında Harita ve Krokilere Verilen Değer ve Ali Macar Reis Atlası* (Sebat Basımevi İstanbul 1935),
- *Türk Tarihinin Ana Hatları* (1932; Ali Haydar Alpagut'la birlikte),
- *Türklerin Deniz Muharebeleri* (İstanbul 1932),
- *Türklerin Deniz Muharebeleri II* (İstanbul 1940)¹⁸,
- *Umumi Deniz Harpleri I, Kürek Devrinde Akdeniz* (İstanbul 1941),
- *Yunan İstiklâl Harbi ve Navarin Muharebesi* (Ankara 1944, Deniz Mecmuası'nın ilâvesi olarak yayımlanmıştır),
- *1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri* (Deniz Mecmuası sayı: 338 Birinci Teşrin 1935),
- *"Osmanlı İmparatorluğu'nda Kaptan Paşalar"* (Deniz Mecmuası, XLVII/335 [1935], s. 89-109),
- *"İlk Kırım Hanlarının Mektupları"* (TTK Belleten, I [1937], s. 641-655),

¹⁶ Kurtoğlu bu eseriyle bir kronoloji tablosu vermek istemiştir. Daha sonra Faik Reşit Unat'ın Hicrî Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu yayımlanmıştır.

¹⁷ Deniz Mecmuasının eki olarak yayımlanan kitapta Memlûk kaynaklarından da yararlanılmıştır.

¹⁸ Eserde çok sayıda yerli ve yabancı kaynak ve araştırmaya dayanılarak Girit Savaşı (1664-1669) anlatılmıştır.

Emir Ali Haydar Alpagut

Bahriye Mektebi'ni bitirdikten sonra, Mülâzımolarak donanmaya çıktı (1907); aynı mektepte tarih ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Gözlerinin rahatsızlığı dolayısıyla emekliye ayrıldı (1916). Deniz Lisesi ve Deniz Harp Okulu'na ilâveten Deniz Harp Akademisi'nde de Türk deniz harp tarihi öğretmenliği yaptı ve Erkânı Harbiyye Harp Tarihi şubesinde uzman olarak çalıştı.

Emir Ali Haydar Alpagut'undenizcilik tarihi hakkındaki eserleri şunlardır:

- *Türkiye - İtalya Harbi Tarih-i Bahrisi 1327-1328 [1911-1912] (İstanbul, Bahriye Matbaası, 1339),*
- *Türklerin Deniz Harp San'atına Hizmeti (İstanbul 1939, III. Kısım, s. 52-57 Fevzi Kurdoğlu ile beraber),*
- *Marmara'da Türkler (İstanbul Genelkurmay Başkanlığı IX. Şube, 1941)*
- *Kılıç Ali ve Lepanto: Lepanto Deniz Muharebesinin üç yüz altmışıncı yıl dönümü dolayısıyla ve resmî vesikalara göre yazılmıştır (Deniz Basımevi, 1931),*
- *Bin üç yüz yirmi yedi – Binüçyüzyirmisekiz Türkiye İtalya Harbi (Bahriye Matbaası, 1920),*
- *Balkan Harbinde Türk Filosu (Deniz Matbaası, 1932),*
- *Pîrî Reis Kitab-ı Bahriye (Fevzi Kurdoğlu; Fehmi Pekol ile beraber, İstanbul, Devlet Basımevi 1935 TTK, c. 1, 2),*
- *Koronel Muharebe-i Bahriyesi ve İngiltere'yi İstila Planları (Risale-i Mevkûte-i Bahriyye sayı:1 Teşrin-i Sani 1330, 25-1),*
- *Kanun Konfide Muharebe-i Bahriyesinin Üçüncü Yılı (Risale-i Mevkûte-i Bahriyye sayı:2 Kanun-u Evvel 1330),*
- *Şehit (Avnillah) 'ler (Risale-i Mevkute-i Bahriyye sayı:5 Mart 1331),*
- *Akdeniz Boğazı Muharebeleri (Risale-i Mevkute-i Bahriyye sayı:8/1331- 10/1332 arası 7 tefrika Haziran 1331-Ağustos 1332 arası),*
- *Preveze Muharebesi (Risale-i Mevkûte-i Bahriyye sayı:12 Teşrin-i Evvel 1333),*
- *Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Kaptanlıktan Azli (Risale-i Mevkûte-i Bahriyye sayı:6 Nisan 1334, 3 tefrika devam),*
- *Gazi Hasan Paşa (Risale-i Mevkûte-i Bahriyye sayı:2 Teşrin-i Sani 1334),*
- *Kırım Harbinin Safahat-ı Bahriyesine Müteallik Vesaik-i Resmîye (Risale-i Mevkûte-i Bahriyye sayı:2 Kanun-u Evvel 1332, 3 tefrika Devam),*
- *Türkiye ve Donanma (Risale-i Mevkute-i Bahriye sayı:5 Mart 1336),*

- *İade (Risale-i Mevkute-i Bahriyye sayı:7 Mart 1336),*
- *Çanakkale Zaferinde Türk Bahriyesi (Risale-i Mevkûte-i Bahriyye sayı:2 Nisan 1340),*
- *(1866-1869) Girit İhtilali “Gamsız Hasan Bey Erkadiyi Nasıl Batırdı.”, Deniz Matbaası, 1931 (321 numaralı Deniz Mecmuası'nın tarih kısmının ilavesi),*
- *Balkan Harbinde Yunan Filosunun Teşrin-i Evvel ve Sani Harekâtına dair Sevk'ul Ceş'î Bir Tettebbu (Deniz Mecmuası sayı; 310 Teşrin-i Evvel 1928),*
- *Tabiye Karşısında İmroz Deniz Muharebesi (Deniz Mecmuası sayı: 311 İkinci Kanun 1929),*
- *İlk Denizaltı Komutanlarımız (Deniz Mecmuası sayı; 336 Nisan 1935).*

İkinci Dönem Denizcilik Tarihçileri

İlk dönem öncülerini takip eden dönemlere bakacak olursak yine Bahriye subayı kökenli denizcilik tarihçileri olarak 1950'li yıllardan itibaren Tevfik İnci, Emrullah Nutku, Fahri Çoker, Haluk Şehsuvaroğlu, Afif Büyüktuğrul, Emin Yakıtal'ın isimleri sayılabilir. Fahri Çoker ve Haluk Şehsuvaroğlu askerî lise mezunu olmakla beraber, muharip bahriye subayı değillerdir.

Emrullah Nutku(1902 - 1962)

Denizcilik tarihçisi Süleyman Nutku'nun iki bahriye subayı olan oğlundan biridir. Heybeliada'da bahriye öğrenciliği sırasında Çanakkale savaşları başlamıştır (Nutku,1975:8).Deniz subaylığı ve tarihçiliği babasının etkisinin olduğu kuşkusuzdur. Hatta babasının I. Dünya Harbi'ne girildikten hemen sonra harbe katılmanın İttihat ve Terakki'nin hatası olduğunu ve kazanılamayacağı yorumunu yaptığı bir sohbetini naklederken babası İçin; “*Sanki tarih konuşuyor gibi gelmişti*”(Nutku,1975:9) şeklinde ifade kullanması, Süleyman Nutku'nun tarihçiliğini vurgulamasıyla beraber kendisinin de genç yaşlardan itibaren tarihe yakınlığı ortaya çıkmaktadır. Mekteb-i Bahriyye-i Şâhâne'yi bitirdikten sonraI. Dünya ve İstiklal savaşlarına katılmıştır. Milli Mücadele için Anadolu'ya geçen bahriye subayları arasındadır (Büyüktuğrul, 1977: 93).Askerlikten ayrıldıktan sonra hukuk fakültesini bitirerek avukatlık da yapan Emrullah Nutku, 1950'deDemokrat Parti Isparta milletvekili seçilerek siyasete atılmış, daha sonraki yıllarda Ekrem Alican ile birlikte Hürriyet Partisi'ni kurmuştur. Milletvekilliğinden sonra kendini tamamen yazı hayatına vermiştir (Yıldız, 2002:89-109).

Emrullah Nutku'nun denizcilik tarihiyle ilgili eserleri şu şekildedir:

- *Türk Denizcilerinin Atlantik Harekâtı hakkında kanıtlar 1571* (8. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11 - 15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler 3. Cilt),
- *Denizlere Özlem* (İstanbul Su yayınları, 1977),
- *İstiklal Savaşı'nda Denizciler: Bir Deniz Subayının İstiklal Savaşı Hatıraları*(ed. Figen Atabey Deniz Basımevi 2008),
- *Denizden Sesler Geliyordu* (İstanbul 1973),
- *Denizden Sesler* (Doğuş Matbaası, Ankara 1951),
- *Zafer Yolu* (MEB Matbaası-Ankara 1973),
- *Eski Arkadaşlar Alman-Türk Silah Arkadaşlığından Hatıralar* (Deniz Basımevi İstanbul 1974),
- *Çanakkale'nin Şanlı Tarihine Bir Bakış* (Özyurt Basımevi, 1975).

Afif Büyüktuğrul (1907-1985)

1907 yılında Üsküdar'da doğmuştur. 1341(1925) yılında Deniz Harp Okulu'nu bitirerek mühendis naspedilmiştir. Sonra Cumhuriyet donanmasının çeşitli gemilerinde vazife almıştır. 1960 yılında emekliye sevk edilmiştir. Muvazzaflığında (1941-1942) ve emeklilik döneminde(1963-1970) Deniz Harp Akademisi'nde öğretim üyeliği yapmıştır (Nutku, 1975:9). Kitaplarında yaptığı bazı değerlendirmelerde zamanın konjonktürel davranışlarından etkilendiği ve tarafsız metodolojiyi yansıtmadığı görülmekle beraber, özellikle Osmanlı Deniz Harp tarihi ve Cumhuriyet Donanması eserinin 5. cildi ve anıları önemli bir tarihsel kaynaktır. Çok iyi seviyedeki İtalyanca bilgisinin eserlerine katkısı görülmektedir. Meslek hayatı boyunca bahriye tarihine ilişkin büyük bir şahsi arşiv oluşturmuştur.

Afif Büyüktuğrul'un Eserleri

- *İkinci Dünya Harbinde Deniz Harb Sanatı.*
- *Çanakkale Olayı-(İstiklal Harbinde Deniz Cephesi).*
- *Büyük Atamız Ve Türk Denizciliği.*
- *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması 5 Cilt(Vefatından sonra yayınlanmıştır.).*
- *Balkan Savaşı Deniz Harekâtı Üzerine Gerçekler (1912-1913) 717 – 752 Belleten 176.*
- *Denizlerde Atatürk 139 – 166 Türk Dünyası Araştırmaları 013.*
- *Global Stratejide Deniz Kuvvetleri 081 – 095 Türk Dünyası Araştırmaları 012.*
- *Kıbrıs Adası Hangi Şartlarda İngilizlere Bırakıldı 148 – 158 Türk Dünyası Araştırmaları 011.*
- *Osmanlı <Türk>-Yunan Deniz Silahlanma Yarışı 725 - 774 Belleten 156.*

- *Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler 051 - 085 Belleten 145.*
- *Preveze Muharebesine İlişkin Belgeler (Muharebenin 440. Yıldönümü Dolayısıyla) 629 – 665 Belleten 168.*
- *Sultan II. Mahmut Döneminde Rütbe Alamenti Boyun Nişanları 537 – 543 Belleten 186.*
- *Türk Denizcilerinin Atlas Okyanusu'ndaki Harekâtı 035 – 061 Belleten 181.*
- *Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının 50. Yılı 497 – 525 Belleten 148.*

Haluk Yusuf Şehsuvaroğlu(1912-1963)

1926'da Kuleli Askeri Lisesi'ne girmiş, 1933 Nisanında liseden mezuniyetini müteakip, sağlık durumunun uygun olmaması nedeniyle, önce tarih-coğrafya öğretmeni yetiştirilmek üzere askeri öğretmen sınıfına ayrılmış, kendisi hâkim olmayı arzu etmesi itibariyle askeri hâkim sınıfına nakledilerek 3 Ocak 1934'den itibaren İstanbul Hukuk Fakültesi'ne devama başlamıştır. 1935-1936 ders yılı sonunda Fakültenin mezun olarak 1 Kasım 1937'de Yedek Teğmen olarak naspedilmiştir. 1943 yılında Deniz Müsteşarlığı Donanma Şubesine bağlı olarak teşkil ve müze ve arşiv işleriyle uğraşması kararlaştırılan 5. Kısım Amirliğinde görevlendirilmiştir. 1946'da İstanbul Deniz Müzesi ve Arşivi Müdürlüğüne atanmıştır. Bilgi ve görgüsünü artırmak ve müzelerde inceleme yapmak üzere 1950 yılı Ekim ayı sonunda İngiltere'ye gönderilmiştir. Şehsuvaroğlu 1952 yılında Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne tayin edilmiştir.

Haluk Yusuf Şehsuvaroğlu'nun Eserleri ve Makaleleri;

- *Deniz tarihimize Ait makaleler; (Deniz basımevi İstanbul 1965)(Bahriye Mektebimiz, Meşhur Denizciler, Deniz Harpleri, Tersaneler, Gemiler, Denize Ait Binalar, Türk-Yabancı Deniz Münasebetleri, Deniz Tarihimize Ait Hatıralar, Donanmamız, Müteferrik Yazılar, Türk Denizcilerinin Eski Kıyafetleri, Bir Deniz Albayı, Deniz Ressamlarımız),*
- *Karadeniz ve Marmara'nın İlk Mesahaları,*
- *Eski Türk Sanatları Varlık yayınları 1960, Asırlar Boyunca İstanbul Sarayları - Camileri - Abideleri - Çeşmeleri Cumhuriyet Gazetesi Kitapları; Boğaziçi'ne Dair TTOK 1986 Yayınları,;*
- *İstanbul Sarayları (Yapı Kredi Yayınları 1954),/ TBMM Milli Saraylar Yayınları; 2011,*
- *Tarihi Odalar (İnkılâp Kitabevi-İstanbul 1954), /TBMM Milli Saraylar Yayınları; 2011,*
- *Sultan Aziz (Hilmi Kitabevi),*

- *Sultan Aziz Hayatı - Hal'i - Ölümü TBMM Milli Saraylar Yayınları; 2011,*
- *İstanbul'dan Sesler ve Renkler (Editör Alpay Kabacalı-Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 1999),*
- *Tarihçi Gözüyle Atatürk (Varlık Yayınları-İstanbul 1959; ikinci baskı 1963),*
- *110 Sene Evvel Kasımpaşa'da Açılan İlk Bahriye Mektebi, Cumhuriyet, İstanbul 30 Mart 1939,*
- *İstanbul Tersaneleri Deniz Mecmuası sayı; 376 Nisan 1946,*
- *İstanbul Tersanesine Gelen İlk Amerikalı İnşa Mühendisi ve Amerika'ya Gönderilen İlk deniz İnşa subayımız Donanma Dergisi sayı; 400 Temmuz 1952.*

Fahri Çoker (1913-2001)

Fahri Çoker, 9 Temmuz 1913 tarihinde İstanbul'un Fatih semtinde doğmuştur. 1932 yılında Heybeliada'daki Deniz Lisesi'nden mezun olmuş ve Deniz Harp Okulu'nda öğrenimine devam etmiştir. Sağlık sorunları nedeniyle Deniz Harp Okulu'ndan ayrılmış ve eğitimini askeri hâkimlik üzerine sürdürmüştür. Askerî öğrenci olarak devam ettiği İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1935 yılında tamamlayarak mezun olmuştur. Cumhuriyet Senatosu'na denizci olan Cumhurbaşkanı Fahri Sabit Korutürk tarafından seçilerek kontenjan senatörlüğü (25 Temmuz 1978 – 12 Eylül 1980) yapmıştır.

Fahri Çoker'in denizcilik tarihiyle ilgili eserleri şunlardır:

- *Bahriye Mektebimiz (Ankara 1973);*
- *İngiliz Amiralî Sir H.F. Woods'un Türkiye Anıları (İstanbul, Milliyet Yayınları 1974),*
- *Son Yüzyılda Türk Bahriyesini Yönetenler (İstanbul, Deniz Basımevi, 1969),*
- *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler (Ankara, 1994),*
- *T.C.G. Savarona ile Akdeniz ve Atlantik'te 78 gün (Deniz Basımevi-2001),*

Emin Yakıtal (1915-1989)

İstanbul'da doğan Yakıtal 1935 yılında Deniz Harp Okulu tahsilini tamamlayarak teğmen rütbesi ile donanmaya katıldı. 1944 yılında Deniz Harp Akademisi'nden mezun olarak kurmay subay nasbedildi. Kurmay albay rütbesiyle emekli olan Yakıtal vefatına kadar Deniz Harp Akademisi'nde öğretmenlik yaptı.

Emin Yakıtal'ın denizlik tarihi hakkındaki yayınları şunlardır. Eserleri ve Makaleleri;

- *İkinci büyük harbin deniz cephesi kronolojisi (M.S.B.Dz.Kv.K. Eğitim Şubesi, 1950),*
- *"Balkanlar Harbinde Osmanlı Donanması" (İstanbul; Deniz Basımevi),*
- *Koyun Adaları Önündeki Deniz Harbi ve Sakız'ın Kurtuluşu (Türk Dünyası Araştırmaları 16),*
- *Abdülaziz donanmasına dair bir inceleme (8. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11 - 15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler 2. Cilt s. 1333-1357),*
- *Derya Kaptanı Gazi Hasan Paşa'nın Vakfiyeleri (9. Türk Tarih Kongresi. Ankara 21 - 25 Eylül 1981. Kongreye Sunulan Bildiriler. 3. Cilt),*
- *Büyük Amiral Hayrettin Barbaros'un Vakfiyenamesi (Deniz Mecmuası 1945, sayı: 375.*

Osman Tevfik İnci

1925 yılında Deniz Harp Okulu'ndan mezun olan Tevfik İnci, Deniz Kuvvetleri'nden 1960 sonrası emekli edilen subaylarındandır. Ragıp Gümüşpala'nın yakın çevresi olarak Adalet Partisi'ne girdi. Zonguldak senatörü seçilerek 1961-1968 yılları arasında Cumhuriyet senatosunda görev yapmıştır.

Tevfik İnci'nin eserleri şunlardır

- *Balkan Harbinde Hamidiye Kruvazörünün Akın Harekâtı (İstanbul, Deniz Matbaası 1952),*
- *Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları (Donanma Dergisi. Eki, T.C. M.S.V. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara 1953),*
- *İkinci Selim Devrinde 200 parçadan Mürekkep Bir Osmanlı donanmasının Fransa Kralının Emrine Verilmesi (Donanma Dergisi sayı; 396 Temmuz 1951),*
- *Kanuni Sultan Süleyman Pîri Reis'in Boynunu Neden Vurdu? (Donanma Dergisi sayı: 39, 7Ekim 1951),*
- *Çaka Bey (Donanma Dergisi sayı: 400 Temmuz 1952), Kadırgalar Devrinin Derya Kaptanları (sa.484 Deniz Kuvvetleri Dergisinin Eki İstanbul Deniz Basımevi 1974).*

1970'lerden sonrasından günümüze kadar deniz subayı kökenli birçok araştırmacı yazar muhtelif katkılarda bulunmuştur. Bunlardan ebediyete intikal eden Hayati Tezel'in *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi* (Deniz Basımevi İstanbul, 1973), Erdoğan Dümen'in *Denizde Yıllar boyu Anadolu Türkleri*, 1081-1922 (Deniz Basımevi İstanbul, 1993, 2 Cilt), İ. Bülent Işın'ın *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi*(Dz.K.K. Mrk.D.Şşk. Basımevi, 2004)

ve *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi: 1923-2005* (Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2006), Coşkun Güngen'in (*Türk Denizcilik Tarihi Bibliyografyası* (Dz.K.K. Basımevi 1995) isimli yayınları denizcilik tarihi açısından kaynak kitaplar arasında telaffuz edilebilir. Özellikle kurumu idare edenlerin denizcilik tarihine sıcak bakmaları Bahriye subayı olup da bu alana ilgi duyan kişilerin çalışmalarına olumlu katkılar sağlamıştır. Bu kapsamda Deniz Kuvvetleri'nin yayınladığı çok sayıda kitap bulunmaktadır. Yayınlarda özgün arşiv kaynaklarına dayalı ve tarih disiplinine uygun akademisyenlerin verdiği eserler olmakla beraber, bunların dışında da derleme ve tekrar nitelikte benzer kitaplarda bulunmaktadır. Bu meyanda deniz harp tarihi ve denizcilik tarihi ile araştırma ve çalışma yapan deniz subayı sayısında da artışlar bulunmaktadır.

Bu makalede tarih itibarı ile hayatta olup deniz subayı kökenli denizcilik tarihçisi sınıflandırmasına girebilecek yazarlardan bahsedilmemiştir. Bu yazarlar dışında da sayabileceğimiz, arşiv kaynaklarından istifade ile denizcilik tarihine katkıda bulunan deniz subayı olan Mehmet Şükrü, Sait Talat Halman, Mithat Işın, Saim Besbelli, Sermet Gökdeniz, Sait, H. Sami, Ahmet İsmail, Abdurrahman Şeref, Ruhi Develilioğlu gibi merhum yazarlarda bulunmaktadır. Bu yazarlar yoğun olarak makale yazmakla beraber kitapları da mevcuttur.

Tüm bu anılan merhum deniz tarihçilerinin, bahriye subayı olmalarının ötesinde ortakyönleri, Tengüz, Şehsuvaroğlu, Çoker ve Tezel haricinde muharip deniz subayı olmalarıdır. Birçoğuda Deniz Lisesi, Deniz Harp Okulu ve Deniz Harp Akademisi'nde öğretmenlik yapmıştır. İsimleri anılan yazarların bir kısmında Deniz Müzesi'nde görev almış ve müzenin geliştirilmesi ve muhafazası için katkılarda bulunmuştur. Akademik unvanları olmayan bu kişilerin belgelere dayanarak yaptıkları yayınlar birçok konuda Türk deniz tarihine ışık tutmuştur.

Deniz subayı olmayıp Ticaret-i Bahriyye ve Şirket-i Hayriye gibi çeşitli denizcilik konularında araştırmalarda bulunup eser veren ebediyete intikal etmiş Abidin Daver, Gündüz Aybay, Orhan Kızıldemir, Eser Tutel ve Necmettin Akten'de yayınlarıyla Cumhuriyet dönemi denizcilik tarihçiliğine olumlu katkıları bulunmuştur.

Sonuç

Cumhuriyetin ilk dönemlerine baktığımızda akademisyen çevrede batıda olduğu gibi tamamen ve de sadece denizcilik tarihçisi (*mari time historian*) veya deniz harp tarihçisi (*naval historian*) nitelmesi yapabileceğimiz akademisyen tarihçi bulunmamaktadır. Bununla beraber Cumhuriyet döneminin farklı nesillerine mensup İsmail Hakkı Uzun çarşılı, Halil İnalçık, Cengiz Orhonlu, Şerafettin Turan, Şahabettin Üstündağ, Akdes

Nimet Kurat, Mustafa Cezar, Ali İhsan Gencer, Mübahat Kütükoğlu ve Mücteba İlgürel gibi birçok akademisyen tarihçi denizcilik tarihçiliği konusunda da çok değerli kaynak ve rehber yayınlar yapmışlardır. Nispeten yakın dönemlerde Salih Özbaran'ın özellikle Portekiz kaynaklarına dayanarak yaptığı araştırmalara dayalı verdiği eserler denizcilik tarihçiliğimize ayrı kaynak getirmiştir. İdris Bostan ise, tamamen denizcilik tarihçiliği konusunda çalışmalar yaparak ve eserleri deniz tarihçiliği üzerine yoğunlaşan akademisyen ekolün başlangıcı olmuştur. Başlarda sadece muharip Bahriye zabıtlarıyla devam eden denizcilik tarihçiliğinin 80'li yıllardan sonra sivil akademisyen temsilcilerine de kavuştuğu söylenebilir.

Denizcilik ana arşiv kaynakları olan İstanbul Deniz Müzesi, Ankara Yeşildere Deniz Arşivi ve ATASE arşivlerine erişimde bürokratik engeller kalktığı zaman Türk deniz tarihçiliğinin daha büyük adımlar atacağı kuşkusuzdur. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da, kişisel arşivlerin yok olma tehlikesidir. Fahri Çoker'in Tarih Vakfı'na yaptığı bağış gibi örnekler olsa da, pek çok şahsi arşiv yok olup gitmektedir. Cumhuriyet donanmasının ilk amirali Arif'in, Erdoğan Dümen'in arşivleri gibi kimi subayların arşivlerinin ilgili makamlara teslim edilmesine rağmen bunların akıbetleri bilinmemektedir. Bu konuda akademik bir kurum ile Deniz Kuvvetleri'nin ortak bir çalışması faydalı olacaktır. Deniz tarihçiliği konusunda Bahriye Matbaası'nın bastığı kitaplara da işaret etmekte fayda vardır. Bu kitapların bir kısmı yok olduysa da, bir kısmı sahaflar ve müzayedeler üzerinden dahi olsa günümüze ulaşmıştır. Bu matbaanın yayınlarının kapalı çevrimde olması, büyük kütüphanelere dağıtılmamış olması, bu kaynak eserlerden geniş bir araştırmacı çevresinin istifadesini imkânsız hale getirmiştir. Günümüzde de bazı düzeltmeler yapılmakla beraber benzer yöntem uygulanmaktadır. Bahriye Matbaasının yayımladığı, söz konusu yazarların geçmiş kitapların Deniz Tarihçisi akademisyenler tarafından incelenerek Deniz Kuvvetleri tarafından tekrar tıpkı basım veya orijinaline sağlık kalınarak basılması deniz tarihçiliğine iyi bir hizmet olacaktır. Deniz Kuvvetleri'nde açık olarak deniz konulu ödüllü bir resim yarışması düzenlenirken, deniz tarihine yönelik bir destek faaliyeti yoktur. Her ne kadar Deniz harp tarihi seminerleri yapılsa da bu da sadece dönem yöneticilerinin ilgisi ile orantılı olarak önem kazanmaktadır. Sadece Deniz Kuvvetleri veya akademisyen çevreler olarak değil özel sektör ve diğer devlet kuruluşlarının da konuya sıcak bakmaları gerekmektedir. Denizcilik Müsteşarlığı/Genel Müdürlüğünde son dönemlerde bu konuda destek faaliyetleri bulunmaktadır. Akademik çevrelerce Deniz Kuvvetleri, sivil denizcilik makamları ve üniversiteyi biraraya getiren denizcilik tarihi çalışmaları, bu sahadaki işbirliği ve sinerjisi arttıracaktır.

Kaynakça

- Ak, M. Seydi. Ali Reis,Cilt 37. İstanbul: TDV DİA, tarih yok.
- Akten , N. (2011). *İstanbul Barosu Dergisi*,Cilt 85. 1 cilt. İstanbul.
- Atabey, F. ve Yaşar B. (2013). Osmanlı bahriyesi'nde yabancı danışmanlar (1808-1918). *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic (Turkish Studies)* 8, no:5.
- Babinger, F. (2000). *Osmanlı tarih yazarları ve eserleri*. Ankara:Kültür Bakanlığı.
- Büyüktuğrul, A.(2005). *Cumhuriyet donanmasının kuruluşunda 60 yıl hizmet (1918-1977)*. Kasımpaşa/İstanbul: Deniz Basımevi.
- Çoker , F. (1966). *Donanma Dergisi*. Deniz kuvvetleri, no:452.
- Çoker, F. (1965). Haluk Yusuf Şehsuvaroğlu – Emekli öğretmen albay – Sicil No. 937/266. *Donanma Dergisi* 78, no:448:10,11.
- Duman, H. (2010). *Osmanlı-Türk süreli yayınları ve gazeteleri (1828-1928)*.Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı
- Çankırı Karatekin Üniversitesi. Gallotta, Aldo, Gazavât-ı Hayreddin Paşa,cilt 13. TDV DİA, tarih yok.
- Gencer A. İ. (2008). Saffet Bey.TDV DİA. c.35.
- Hatip, S. M. (2009). Bahriye kolağası Osman. *Deniz Kuvvetleri Dergisi*. Dz.K.K., no:604.
- Hatip, S. M. (2008). 120 yıllık bir dergi. *Deniz Kuvvetleri Dergisi* (Dz.K.K.), no: 603.
- İz, F. (1965).Makale-i zindancı Mahmud Kapudan.*Türkiyat Mecmuası* (İÜ Türkiyat Enstitüsü) 14 .
- Katip-Çelebi (2008). *Tuhfetu-l kibar fi esfari'l bihar*. Düzenleyen: İdris Bostan. Ankara: TC Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı.
- Kızıldemir, O. (1993). *İlk buharlı geminin Türkiye'ye gelişi*. İstanbul: Denizciler Sendikası, Eğitim Dizisi-13, 1993.
- Kuran, E. (1960). Gazavat-ı Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'ya dâir.*Tarih Dergisi*. (İÜ Edebiyat Fakültesi) 11, no:15.
- Kurdoğlu, F. (1932). *Türklerin deniz muharebeleri*, İstanbul: Deniz Basımevi.

- Malkoç, E. (2007). Doğu-Batı ekseninde bir Osmanlı aydını: Ahmet Rıza yaşamı ve düşünce dünyası Haluk Yusuf Şehsuvaroğlu'nun kaleminden -Ahmet Rıza Bey ve yazışmaları.*Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi.* no:11.
- Nutku, E. (1975). *Çanakkale'nin şanlı tarihine bir bakış*, İstanbul: Özyurt Basımevi.
- Pehlivanlı, Hamit. (2005). Son dönem askeri tarih araştırmalarında askeri gazete ve dergilerin yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 61, Cilt: XXI, Mart.
- Pultar, M. (2004). Bahriyede ilmi haritacılığın kurucularından, Ahmet Rasim Barkınay ve eserleri.*Uluslararası Pîrî Reis Sempozyumu, İstanbul, Türkiye içinde.*
- Sezgin, F. (2007). *İslam'da bilim ve teknik (Coğrafya, Denizcilik, Saatler, Geometri, Optik)*. Cilt 3. Ankara: TÜBA ve T.C. Kültür Bakanlığı.
- Sütçü, M. S.(2010). *Türk deniz tarihçisi Saffet Bey'in hayatı ve eserleri.* İzmir.
- Şakiroğlu, M. H. (tarih yok) Hüseyin Fevzi Kurdoğlu, *TDV DİA*, cilt 26. İstanbul.
- Uran, N. (1968). Deniz Kuvvetleri Dergisi. *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, no: 460 (Ocak 1968).
- Yıldız,M.(2010). *Hulâsatü'l-hey'e giriş-notlar-metin dizin.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yıldız, O. (2002). Ali Rıza Seyfi Seyfioğlu. *TÜBAR*, no:12.
- Zekeriyazade (1980). *Ferah - Cerbe fetihnamesi.* Düzenleyen: Orhan Şaik Gökyay. İstanbul.

